

Lyckans ekonomi: ett framväxande forskningsområde

DANIEL LIND är ekonomie- och politics magister och arbetar som TCO-ekonom. Han studerar också på forskarutbildningen i nationalekonomi vid Stockholms universitet och har tidigare skrivit om IT, produktivitet och strukturomvandling. Lind är också intresserad av ekonomisk psykologi, ekonomisk sociologi och ekonomisk filosofi.
daniel.lind@tco.se

Under senare år har allt fler ekonomer intresserat sig för individens välbefinnande (lycka). Med fokus på sambandet mellan inkomst och lycka diskuterar och analyserar den här artikeln detta framväxande forskningsområde. Perspektivet är både teoretiskt och empiriskt. Den teoretiska delen syftar till att förklara de regelbundenheter den empiriska forskningen identifierat. Artikeln avslutas med en diskussion om hur lyckoforskningen kan komma att utmana såväl nationalekonomins teoretiska fundament som den ekonomiska politikens utformning.

Lycka anses allmänt vara ett av de övergripande målen i livet.¹ Till exempel hävdade Aristoteles att lyckan är livets mål och av den amerikanska självständighetsdeklarationen från 1776 framgår att strävan efter lycka är en omistlig rättighet, jämförbar med liv och frihet. Därför tycks det rimligt att lyckan och dess bestämningsfaktorer bör utgöra en central del av den samhällsvetenskapliga forskningen. Inom psykologin och sociologin har så varit fallet under en längre tid.²

Syftet med den här artikeln är att – med fokus på sambandet mellan inkomst och lycka – diskutera och analysera det framväxande forskningsområdet inom nationalekonomin som försöker förklara människors välbefinnande. Detta görs utifrån en kombination av teori och empiri. Den empiriska delen tar sin utgångspunkt i tre perspektiv: (1) skillnader i lycka mellan länder vid en given tidpunkt, (2) skillnader mellan individer i ett enskilt land vid en given tidpunkt och (3) förändringar i ett enskilt land på aggregerad nivå över tid. Den teoretiska delen syftar till att lyfta fram möjliga förklaringar till de regelbundenheter som den empiriska forskningen identifierat. Artikeln avslutas med en diskussion om hur lyckoforskningen – både ur ett vetenskapligt och ekonomisk-politiskt perspektiv – kan komma att utmana det etablerade paradigmet. I det senare fallet handlar det bland annat om att lyckoforskningen ger nya argument för inkomstutjämning och ifrågasätter flera etablerade åsikter om hur ett effektivt skattesystem bör utformas.

¹ Lycka och välbefinnande används synonymt i den här artikeln.

² Se Kahneman m fl (1999) för en översikt av den senaste psykologiska forskningen. Inom sociologin är professor Ruut Veenhoven, verksam vid Erasmusuniversitetet i Rotterdam, kanske den mest framträdande forskaren. Adressen till hans hemsida är <http://www2.eur.nl/fsw/research/veenhoven/index.htm>.

1. Vad är lycka och går den att mäta?

Lycka definieras som i vilken utsträckning en individ bedömer sin sammantagna livskvalitet på ett positivt sätt.³ Lycka är ett sinnestillstånd som avgör i vilken utsträckning individen tycker om det liv hon lever. Inom ramen för detta görs en åtskillnad mellan lycka driven av njutning (hedonism), humör och känslor och lycka driven av måluppfyllelse; den förra berör graden av affekt – en momentan värdering av livet – och den senare en kognitiv – rationell – bedömning av överensstämmelsen mellan mål och måluppfyllelse. Precis som längd och vikt uttrycker lyckobegreppet en nivå, inte ett optimalt tillstånd.

Under lång tid var filosofisk spekulering det enda sättet att närma sig lyckobegreppet. Sedan 1950-talet har man genom surveyundersökningar emellertid närmat sig begreppet på ett nytt sätt. En fråga som ofta ställs i den här typen av undersökningar är: Allting sammantaget, skulle du säga att du är [a] mycket lycklig, [b] ganska lycklig, [c] inte särskilt lycklig, [d] inte alls lycklig. En annan är: Allting sammantaget, hur tillfreds är du med livet i sin helhet? [a] helt tillfreds... [g] inte alls tillfreds.

Kan den här typen av frågor på något trovärdigt sätt fånga in människors lycka? Lycka är ett subjektivt begrepp. Med detta följer ett flertal metodologiska komplikationer. Skiljer sig förståelsen av lyckobegreppet åt mellan kulturer och förändras den över tid? Är människor villiga och kapabla att ge meningsfulla svar? Hur påverkas svaren av ordval, skalor och ordningsföljd? Är svaren konsistenta över tid, kan de jämföras mellan individer och påverkas de av förändrade livsbetingelser?

Mot bakgrund av svårigheterna med att besvara dessa frågor på ett vetenskapligt trovärdigt sätt har ekonomiskräet under lång tid förhållit sig skeptiskt till subjektiva omdömen. Under senare år har emellertid denna hållning mjuknat. Orsaken till detta är sannolikt att nationalekonomin som ämnesdisciplin mer och mer har kommit att intressera sig för individens faktiska – inte axiomatiska – beteende och måste därmed göra inbrytningar på psykologins, sociologins och filosofins domäner.

Under senare år har också reliabilitets-, validitets- och konsistensstudier visat tydligare än tidigare att de metodologiska problemen är hanterbara.⁴ Därför anser allt fler ekonomer att de i sin forskning bör ta till sig och använda subjektiva omdömen. Ett exempel på detta är Easterlin (2001a, s 466) som menar att ”The general conclusion of such assessments is that subjective indicators ... though not perfect, do reflect respondents’ substantive feelings of well-being.” Frey och Stutzer (2000, s 920) hamnar i en likartad slutsats: ”The measures of subjective well-being have high consistency, reliability and validity.”

Samtidigt är det viktigt att komma ihåg att det finns många fallgropar och att surveyundersökningar inte är någon optimal metod när det gäller

³ Fritt översatt från Veenhoven (1993).

⁴ Existerande mätproblem diskuteras i Veenhoven (1993), Schwartz och Strack (1999) och Larsen och Fredrickson (1999).

att identifiera individens välbefinnande. Vissa av de kvarstående problemen kan dock lösas med representativa urval, stora datamaterial, väl utformade enkäter och lämpliga ekonometriska metoder.

2. Lyckofunktionen

Trots kritiken mot subjektiva omdömen genomförde Easterlin (1974) ett första, banbrytande försök att etablera lyckoforskningen inom den ekonomiska vetenskapen. Få följde i hans spår. Inte förrän i mitten av 1990-talet började ekonomerna intressera sig för lyckans bestämningsfaktorer i någon större utsträckning. Ett uttryck för de senaste årens ökade intresse är ett nummer av *Economic Journal* från 1997, som helt ägnades åt lyckoforskningen.⁵ Därefter har antalet vetenskapliga artiklar och böcker ökat snabbt. Inriktningen har huvudsakligen varit empirisk och fokus har riktats mot att försöka identifiera de variabler som kan förklara individens välbefinnande. Under senare tid har emellertid den empiriska forskningen utvecklats vidare och de teoretiska bidragen ökat i antal.

Lyckoforskningens utgångspunkt är att det existerar en lyckofunktion:⁶

$$r = h(u(y, s, z, k, m, t)) + e$$

som på basis av stora slumpmässiga urval av individer statistiskt kan estimeras och där r utgör svaret på en fråga om lycka, $u(\cdot)$ är individens sanna lycka, $h(\cdot)$ är en funktion som relaterar den faktiska lyckan till den besvarade, y är ekonomiska faktorer – individuella och aggregerade – s är personlighetsfaktorer, z är sociodemografiska faktorer, k är kontextuella faktorer, m är institutionella faktorer, t är tidsperioden och e är feltermen. Utöver det vanliga innehåller feltermen också människors oförmåga att på ett korrekt sätt kommunicera sin känsla av välbefinnande. Funktionen $h(\cdot)$ stiger i etapper när den faktiska lyckan, $u(\cdot)$, stiger.

3. Empirisk översikt

Inom den psykologiska och sociologiska forskningen har man under lång tid försökt utröna hur faktorer som personlighet, sociodemografi och kontext samvarierar med individens lycka. Den här forskningen har också ägnat en del tid åt att studera sambanden mellan ekonomiska faktorer och lycka, men det är först under senare år – efter att ekonomerna börjat intressera sig för ämnet – som detta perspektiv har genomlysts ordentligt.⁷

Den mer psykologiskt inriktade forskningen visar, inledningsvis, att individens personlighet påverkar hennes välbefinnande. Den ärftliga komponenten är i detta sammanhang av stor betydelse, men dess påverkan på

⁵ *Economic Journal* (1997), vol 107, s 1815-1858.

⁶ Se till exempel Frey och Stutzer (2002a).

⁷ Nedanstående forskningsöversikt om sambanden mellan de olika faktorerna och individens välbefinnande hämtas från Frey och Stutzer (2002a).

välbefinnandet beror i hög utsträckning på sociala faktorer. När det gäller olika personlighetsdrag visar det sig att optimister i genomsnitt är lyckligare än pessimister, att extroverta individer är lyckligare än introverta och att en känsla av kontroll över livet ger lycka. Det existerar inget samband mellan intelligens och lycka.

Sociologiska studier visar att sambandet mellan ålder och lycka är oklart. Vissa hävdar att det är U-format, andra att lyckan ökar i takt med åldern. I ett könsperspektiv visar det sig att kvinnor i genomsnitt är lyckligare än män. Etniska minoriteter är – återigen i genomsnitt – mindre lyckliga än majoritetsbefolkningen. Andra sociologiska forskningsresultat visar att en god hälsa, giftermål och religiositet genererar lycka. Att gifta sig en andra, tredje eller fjärde gång leder dock inte till samma lycka som det första giftermålet.

Den ekonomiska forskningen har funnit att arbetslöshet – på personlig och aggregerad nivå – leder till lägre lycka. Orsaken till detta är huvudsakligen arbetslöshetens icke-pekuniära kostnader. Hög inflation och konjunkturfluktuationer leder också till lägre lycka.

Det mest centrala ekonomiska sambandet – och det som är i fokus i den här artikeln – är emellertid det mellan inkomst och lycka. Hur ser detta samband ut? Ett första svar på den frågan får man genom att studera ett tvärsnitt av länder. I figur 1 plottas genomsnittlig BNP per person och genomsnittligt välbefinnande i 80 länder.

Av figuren framgår att i länder med en hög genomsnittlig BNP per person är individerna i genomsnitt lyckligare än i länder med lägre BNP per person – välbefinnandet stiger med inkomsten.⁸ Samtidigt framgår det av figuren att det existerar materiellt fattiga länder med ett högt genomsnittligt välbefinnande. Men motsatsen existerar inte – rika länder med ett lågt genomsnittligt välbefinnande. Därför är en rimlig slutsats att ekonomisk tillväxt – bland ett tvärsnitt av länder – gör människor lyckligare. Denna slutsats håller oberoende av tidsperiod och vald lyckoindikator.⁹

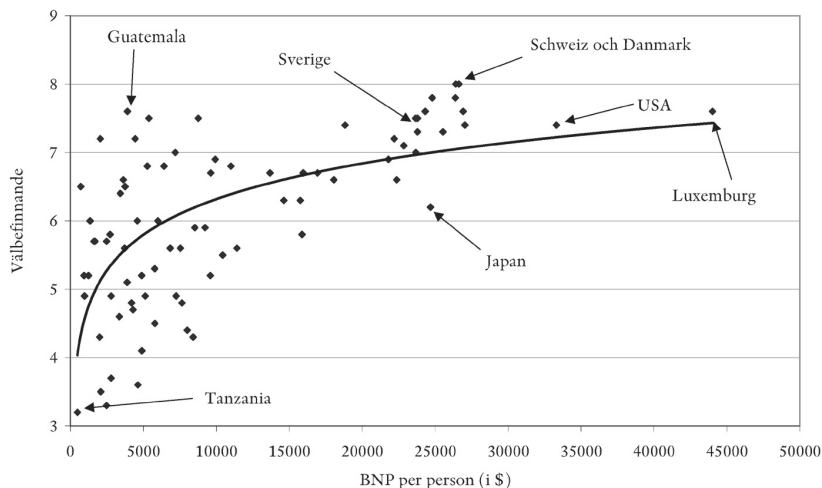
Figur 1 visar också att vid lägre BNP-nivåer ger ekonomisk tillväxt större effekt på välbefinnandet än vid högre nivåer; över en viss BNP-nivå ger en ytterligare inkomstökning mindre (eller ingen) avkastning i termer av ökad lycka. Det är emellertid inte fastlagt om marginalnyttan avtar eller om den är fullständig. Hur det än förhåller sig med detta, tycks det som om individens värdering av ytterligare inkomster försvagas när de basala materiella behoven är tillfredsställda.

Ett andra – kanske mer statistiskt tillförlitligt – svar på frågan hur sambandet mellan inkomst och lycka ser ut får man genom att studera ett tvärsnitt av individer inom ett land.

⁸ Ett korrelations samband har emellertid inget med orsakssambandet, kausaliteten, att göra.

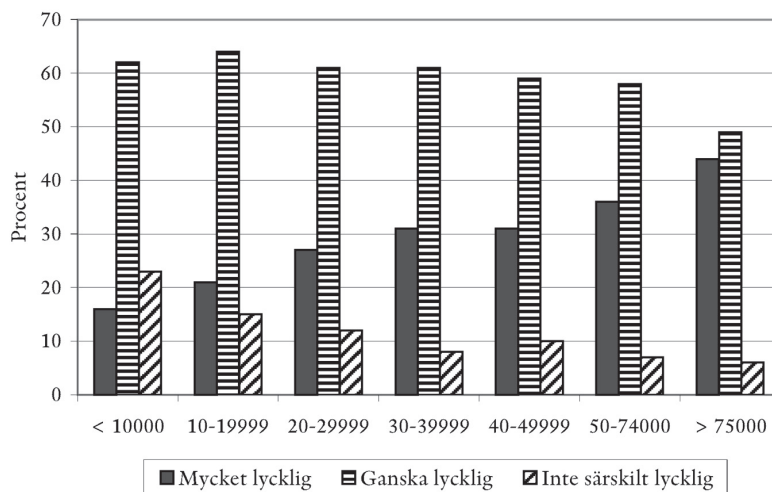
⁹ På basis av ett tiotal olika frågor om lycka har Veenhoven (1993) funnit att sambandet är robust. Det är emellertid viktigt att komma ihåg att detta positiva samband möjligtvis förklaras av andra faktorer än inkomsten, till exempel hälsolivån, arbetsmarknadssituationen och/eller det politiska systemets utformning.

Figur 1
Genomsnittligt
välbefinnande, 1990-
2000, och BNP per
person, 2000

Källa: Veenhoven, R, *Average happiness in 73 nations in the 1990s*, World Database of Happiness, RankReport 2004/1, Internet: www.eur.nl/fsw/research/happiness, World Penn Table och egna beräkningar. I vissa länder – däribland Argentina, Chile, Kina, Ghana, Colombia, Indien och Nigeria – finns det en risk att det genomsnittliga välbefinnandet, på grund av bristande läs-kunnighet, har överskattats. De flesta respondenter har besvarat frågan: Allting sammantaget, hur tillfreds eller otillfreds är du nu med livet i sin helhet? 1 otillfreds... 10 tillfreds.

Figur 2
Procentuell för-
delning av lycka vid
olika årsinkomster,
USA, 1994

Källa: Easterlin (2001a). Den fråga som respondenterna besvarat är: Allting sammantaget, hur skulle du säga att du har det nuförtiden – skulle du säga att du är mycket lycklig, ganska lycklig eller inte särskilt lycklig? Mycket lycklig = 4, ganska lycklig = 2, inte särskilt lycklig = 0.

Av figur 2 framgår att andelen ganska lyckliga och inte särskilt lyckliga minskar i takt med att inkomsterna ökar. Det motsatta gäller för andelen mycket lyckliga. I detta fall stiger andelen från drygt 15 procent i den lägsta inkomstgruppen till nästan 45 procent i den högsta. Studerar man inkomstgruppernas genomsnittliga lyckonivå faller den från 2,8 i den

högsta inkomstgruppen till 1,8 i den lägsta; genomsnittet för hela populationen uppgår till 2,4.

Detta positiva tvärsnittssamband utgör en empirisk regelbundenhet baserad på statistiskt signifikanta resultat. Sambandet gäller oberoende av tidpunkt och har identifierats inte bara i USA utan också i EU-länderna och Japan såväl som många utvecklingsländer.¹⁰ Det gäller också med eller utan kontroll för andra variabler. Som Frey och Stutzer (2002b, s 409) uttrycker det: "Income does buy happiness." Vad forskarvärlden huvudsakligen träter om är huruvida sambandet är avtagande vid höga inkomster; om samma proportionella inkomstökning leder till en mindre lyckoökning vid högre inkomster än vid lägre.

Ett tredje, och sista, sätt att belysa sambandet mellan inkomst och lycka är att studera utvecklingen över tid på aggregerad nivå inom ett land. Av figur 3 framgår att den genomsnittliga amerikanska BNP-nivån per person har ökat med mer än 150 procent sedan slutat av 1950-talet, men samtidigt har den genomsnittliga lyckonivån inte ökat – snarare har den minskat något.

Detta är en bild som Easterlin identifierade redan i mitten av 1970-talet och som därefter har bekräftats av andra.¹¹ Forskningen visar att denna avsaknad av samband mellan inkomst och lycka gäller i västvärlden som helhet såväl som för tidigare och nuvarande utvecklingsländer. Det gäller också oberoende av tidsperiod.

Under de senaste decennierna har några länder i västvärlden sett den genomsnittliga lyckan öka något, i andra har den minskat i motsvarande grad.¹² Nettoeffekten av detta är att den genomsnittliga lyckonivån har hållits oförändrad. Bakom den aggregerade statistiken döljer sig dock vissa viktiga förändringar. Bland annat har man funnit att kvinnor i en del länder har blivit mindre lyckliga under senare decennier. Ur ett etniskt perspektiv finns det studier som visar att den svarta befolkningen i USA har blivit lyckligare under samma tidsperiod, även om den – som grupp betraktad – fortfarande är mindre lycklig än den genomsnittlige amerikanen.

Hur ser då sambandet mellan inkomst och lycka ut? Svaret är att det beror på vilket perspektiv man intar. Studeras ett tvärsnitt inom och mellan länder tycks det som om sambandet är positivt – högre inkomster leder till högre lycka. Studerar man i stället utvecklingen över tid i ett enskilt land finner man inget samband – högre inkomster gör oss varken mer eller mindre lyckliga.

En möjlig statistisk förklaring till denna anomali är att befolkningsstrukturen har förändrats. Den hypotesen har emellertid vederlagts genom kohortanalyser – olika (syntetiska) kohorter uppvisar en oförändrad genomsnittlig lycka över livet.¹³ En annan förklaring skulle kunna vara att

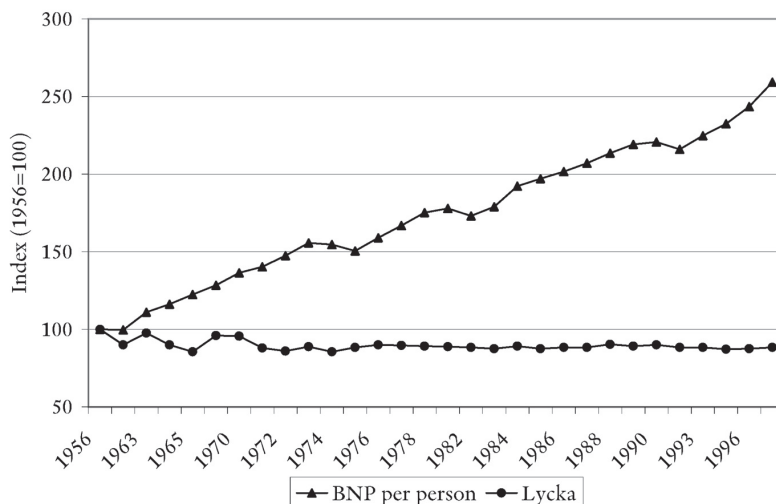
¹⁰ Se till exempel Di Tella m fl (2004). För en översikt se Diener m fl (2000).

¹¹ Exempelvis Frey och Stutzer (2002a) och Layard (2003).

¹² Se Veenhovens hemsida: <http://www2.eur.nl/fsw/research/veenhoven/index.htm>.

¹³ Easterlin (2001a,b).

Figur 3
Utveckling av BNP
per person och
genomsnittlig lycka,
USA, 1956-1998
(alla år ingår inte)

Källa: Veenhoven, R, *Average happiness in 73 nations in the 1990s*, World Database of Happiness, RankReport 2004/1, Internet: www.eur.nl/fsw/research/happiness, World Penn Table och egna beräkningar. Respondenterna har besvarat frågan: Allting sammantaget, hur lycklig skulle du säga att du är? [a] mycket lycklig, [b] ganska lycklig, [c] inte särskilt lycklig. Mycket lycklig = 3, ganska lycklig = 2, inte särskilt lycklig = 1.

individerna i dag kräver en högre lycka för att till exempel svara ”Mycket lycklig” om hon tillfrågas i en surveyundersökning. Layard (2003) argumenterar för att så inte är fallet. Detta görs utifrån insikten att icke-sambandet över tid finner empiriskt stöd i ett tvärsnitt av länder som ligger över en viss BNP-nivå, att depression har blivit vår tids folksjukdom och att kriminaliteten har ökat.

Detta tyder på att anomalin – i litteraturen ofta benämnd som ”lyckans paradox” – är en empirisk realitet. Hur kommer det sig att det vid en given tidpunkt – både inom och mellan länder – existerar ett positivt samband mellan inkomst och lycka, men inte över tid? Borde inte en ökning av alla individers inkomster göra alla lyckligare?

4. Vad förklarar lyckans paradox?

Lyckans paradox kan förklaras teoretiskt om individens aspirationer introduceras. Dessa formas av två mentala processer. Inom psykologin betecknas de som tidigare erfarenheter (hedonisk anpassning) och jämförelser med andra. Inom nationalekonomin finner man motsvarigheterna vaneformering och den relativa inkomsthypotesen (interdependenta preferenser).

Aspirationsteoriens utgångspunkt är att individens preferenser skapas i en process av jämförelse – med sin egen historia och med människor i sin omgivning.¹⁴ I det historiska perspektivet handlar det om att ytterligare

¹⁴ Aspirationsteorin är väl grundad inom psykologin. Se till exempel Irwin (1944) och Stouffer m fl (1949).

konsumtionsmöjligheter initialt ger ett högre välbefinnande, men över tid mattas den positiva lyckoeffekten av. När det gäller förhållandet till sin omgivning jämför individen sin inkomst med andras (högre) inkomster. Detta innebär att det inte bara är den absoluta konsumtionsnivån som genererar välbefinnande utan också inkomsten i förhållande till andras inkomster. Effekten av dessa två mekanismer blir att individen hela tiden ökar sina aspirationer, sin vilja att ”ha mer”. Om aspirationerna ökar i proportion med inkomsterna kommer vi på aggregerad nivå inte att bli lyckligare när alla blir rikare; de högre inkomsternas positiva lyckoeffekt motverkas fullt ut av högre aspirationer.

Finns det något empiriskt stöd för aspirationsteorin?

Ett första, aningen tentativt, tecken på aspirationsteorins empiriska relevans finner man i surveyundersökningar som ställer frågor om gårdagens, dagens och framtidens lycka. Det är en väl etablerad regelbundenhet att individen i genomsnitt tycker att hon är lyckligare i dag än för fem år sedan och att hon tror att hon kommer att vara lyckligare om fem år än vad hon är i dag.¹⁵ När individen väl har nått framtiden visar det sig att hon inte alls är lyckligare än för fem år sedan. Hur kan det komma sig? En möjlig förklaring är att individen inte förutsåg att hennes aspirationer skulle öka i takt med att framtiden närmar sig. När hon väl befinner sig i framtiden visar det sig att ”dagens” situation inte alls är bättre än gårdagens.

När det gäller vaneformeringen finner man det starkaste empiriska stödet i frågor om hur hög inkomsten måste vara för att individen ska uppleva att hon lever ett materiellt drägligt liv. Svaren på en sådan fråga indikerar den inkomst som är nödvändig för att möta individens aspirationer.¹⁶ Resultaten är entydiga – ju högre faktisk inkomst, desto högre nödvändig inkomst. Forskningen visar att ungefär 60 procent av en inkomstökning ”förstörs” av ökade materiella krav.

Till en liknande slutsats kommer också Stutzer (2004) genom att använda en mer direkt – statistiskt baserad – metod. I den artikeln finner författaren empiriskt stöd för tre centrala hypoteser inom lyckoforskningen: aspirationerna påverkar välbefinnandet, aspirationerna stiger i takt med inkomsten och vi jämför oss med människor i vår omgivning.

Utöver Stutzers forskning finns det experimentella belegg för att individen inte bara bryr sig om sin absoluta konsumtionsnivå utan också om vad andra konsumerar. Till exempel är många av oss villiga att byta bort delar av vårt absoluta konsumtionsutrymme om det samtidigt förbättrar vår inkomst i relation till andras inkomster.¹⁷ Ett annat exempel är att individens värdering av en löneförhöjning sjunker i takt med att fler kollegor också får högre lön.¹⁸ Zizzo och Oswald (2001) visar att två tredjedelar av

¹⁵ Easterlin (2001b).

¹⁶ Utgångspunkten för den här typen av forskning är den så kallade Leydenskolan. Se van Praag och Frijters (1999) för en översikt.

¹⁷ Layard (2003).

¹⁸ Layard (2003).

oss är villiga att reducera – ”bränna” – andras inkomster även om det kostar i termer av lägre egna inkomster. Andra studier visar att arbetsutbudet påverkas av relativa kalkyler. Till exempel ökar en kvinnas sannolikhet att lönearbeta om hennes svågerns inkomster överstiger makens.¹⁹ Mot bakgrund av forskningen kring interdependenta preferenser uttrycks följande (Frey och Stutzer 2002b, s 412): ”There is little doubt that people compare themselves to other people and do not use absolute judgements.”

Sammantaget är intrycket att den empiriska forskningen kring aspirationsteorin saknar viss stringens. Detta gäller kanske främst metodval och angreppssätt och förklaras, åtminstone till en del, av forskningens tvärvetenskapliga karaktär. Därför är det för tidigt att dra alltför långtgående slutsatser, men bakom detta tycks bilden ändå klarna – aspirationsteorin finner, utifrån olika utgångspunkter, allt mer empiriskt stöd. För att nå ytterligare klarhet är det emellertid av stor vikt att användandet av paneldata ökar i omfattning och att frågan om kausalitet – till exempel om det är inkomsten som genererar lycka eller om det är lyckan som genererar inkomsten – får den uppmärksamhet den förtjänar.

Aspirationsteorins sofistikeringsgrad måste också höjas. Frågor som en utvecklad teori bör kunna besvara är bland annat hur aspirationerna påverkar livets olika delar? Med vad och med vilka jämför vi oss? Vilken vikt lägger vi vid anpassning respektive social jämförelse? Förändras vikten över livet?

5. Lyckans ekonomi som inspiration och utmaning

Enligt traditionell ekonomisk teori är nyttan en funktion av inkomsten, $U = U(Y)$, med $U' > 0$ och $U'' < 0$. Detta innebär att högre inkomster alltid är bättre än lägre och att marginalnyttan avtar med stigande inkomster. Individens nytta bestäms sålunda av hennes konsumtionsmöjligheter och de val individen gör avslöjar hennes preferenser och därmed vad som ger henne högst nytta.

Angående detta positivistiska synsätt säger Amartya Sen (1986, s 18) följande: ”the popularity of this view in economics may be due to a mixture of an obsessive concern with observability and a peculiar belief that choice [...] is the only human aspect that can be observed.” I samma anda menar Frey och Stutzer (2002a) att denna hållning – både ur ett teoretiskt och empiriskt perspektiv – kan ifrågasättas och att det begränsar nationalekonomins möjligheter att förstå hur världen fungerar.

En av lyckoforskningens viktigaste pusselbitar är den psykologiska forskning som under senare decennier visat att individens välbefinnande – identifierat i surveyundersökningar – kan fungera som en god approximation för hennes nytta.²⁰ Orsaken till att denna forskning är så betydelsefull är att den möjliggör ett antal perspektiv som på olika sätt ifrågasätter de antaganden som ligger till grund för den traditionella nyttofunktionen. Ett

¹⁹ Neumark och Postlewaite (1998).

²⁰ Se Diener m fl (1999) för en översikt.

första exempel på detta är att nyttan – det vill säga välbefinnandet – inte nödvändigtvis är en funktion av inkomsten; mer behöver inte alltid vara bättre än mindre. För det andra innebär aspirationsteoriens vaneformering att viljan att ”ha mer” är konstant. Konsekvensen av detta är att nyttofunktionens antagande om avtagande marginalnytta i absoluta inkomster kan ifrågasättas. Enligt vaneformeringen avtar också nyttan över tid av en konstant konsumtion, vilket strider mot det traditionella synsättet. För det fjärde visar lyckoforskningen, både teoretiskt och empiriskt, att individens nytta inte bara kan härledas utifrån hennes absoluta konsumtionsnivå, utan till en betydande del också från andras konsumtionsutrymme. Slutligen ifrågasätter detta forskningsområde, i linje med den större beslutskritiska, psykologiska litteraturen, antagandet att individen alltid vet vad som är bäst för henne. I den traditionella nyttofunktionen antas att beslutsnyttan – den omedelbara nyttan som följer av fattade beslut – överensstämmer med den erfarna nyttan, hur individen värderar det hon köpt en tid efter inköpet. Inom lyckoforskningen argumenterar man för att det existerar en skillnad mellan dessa nyttor. Orsaken till denna diskrepans är att individen är omedveten om att hennes aspirationer stiger i takt med inkomsten. Därför kommer beslutsnyttan (*ex ante*) att vara högre än den erfarna nyttan (*ex post*).

Sammanfattningsvis innebär dessa perspektiv en utmaning för många neoklassiska ”axiom” och kan i vissa fall förklara empiriska samband som traditionell teori inte har kunnat säga något om. Delvis som en konsekvens av detta inspirerar lyckoforskningen till nya frågeställningar och angreppssätt samtidigt som tidigare otestade teorier nu kan testas empiriskt. Hur ser sambandet mellan inkomst och nytta/lycka egentligen ut? Med vad fyller individen i praktiken sin nyttofunktion? Är marginalnyttan i inkomster avtagande? Bryr sig individen verkligen bara om sin absoluta konsumtionsnivå? Hur rationella är vi – egentligen? Hur fattar individen beslut? Vet vi i dag – om vi går till djupet av oss själva – vad som är bäst för oss i morgon? Förändras vårt perspektiv, våra preferenser, under resans gång?

Lyckoforskningen – som fortfarande befinner sig i sin linda – kan (ännu?) inte uppvisa några entydiga svar på dessa fundamentala frågor. På ett konkret plan kan den emellertid i dag skatta de kostnader som följer av till exempel arbetslöshet, inflation, konjunkturfluktuationer samt etnisk och könsmässig diskriminering. Dessutom erbjuder den möjliga förklaringar till allmänhetens starka preferenser för sysselsättning och inkomstfördelning och riktar fokus mot begrepp som socialt kapital och sociala nätverk.

6. Avslutning

Lyckoforskningen visar – på dess mest basala nivå – att ekonomiska och sociala faktorer påverkar vårt välbefinnande. Därför blir vår känsla av lycka en ekonomisk-politisk realitet och dess bestämningsfaktorer centrala politikområden. Detta innebär att lyckoforskningen bär på möjligheten till ett högre framtida välbefinnande.

Hur ska detta uppnås? Det kanske viktigaste exemplet på detta rör skatterna – den ekonomiska politikens epicentrum.

Enligt lyckoforskningen inser inte individen att aspirationerna ökar i takt med inkomsten. Detta innebär att hon felallokerar sin tid och sin konsumtion – hon lägger, genom arbete, ner för mycket tid på att skaffa sig materiella värden.²¹ Detta leder till en suboptimal individuell och aggregerad nytta. Av den anledningen bör beskattningen av arbete betraktas som en korrigering av ett marknadsmisslyckande, vars effekter bör internaliseras; den som åsamkar skada ska också betala för den. Konsekvensen av detta blir att beskattningen av arbete, i motsats till vad den etablerade teorin stipulerar, ökar den ekonomiska effektiviteten eftersom den reducerar incitamenten att konsumera sådant som inte gynnar välbefinnandet.

I sin förlängning innebär detta att konsumtionsbeskattningen bör anpassas efter graden av aspiration – ju högre aspiration, desto högre skatt. Därför blir det centralt att försöka identifiera den konsumtion som mer än annan påverkar vaneformeringen och den sociala jämförelsen. Scitovksy (1976) menar att kulturell konsumtion – till exempel musik, litteratur och konst – är föremål för mindre anpassning än varor som bostad och bil. Den senare typen av varor är också exempel på konsumtion som ofta används när individer jämför sig med varandra – de förbättrar positionen i ”statusligan”, men leder till samhälleliga välfärdsförluster.²²

Ett näraliggande exempel rör det faktum att lyckoforskningen, som sagts tidigare, visat att arbetslösa i genomsnitt är mindre lyckliga än individer med arbete. Denna skillnad i välbefinnande överstiger den lyckoförlust som följer av den arbetslöses lägre inkomster och förklaras av icke-pekuniära faktorer som socialt stigma och brist på meningsfull sysselsättning. Denna insikt riktar ljuset mot den känsliga frågan om arbetslöshetens natur – är den frivillig eller ofrivillig? Varför skulle en rationell individ frivilligt försätta sig i en livssituation som reducerar välbefinnandet? Detta innebär att lyckoforskningen talar emot det nyklassiska synsättet att individen väljer att vara/bli arbetslös därför att arbetet och inkomsten inte uppfattas som ett tillräckligt attraktivt alternativ.

Arbetets effekter på välbefinnandet innebär att uttrycket ”fler i arbete” – samtidens mantra – får en ytterligare dimension; det utgör inte bara kungsvägen mot en tillfredsställande framtida potentiell tillväxttakt och svaret på frågan hur vi ska finansiera framtidens välfärd, utan är också en central komponent i vår strävan mot ett högre välbefinnande. Ekonomiskpolitiskt stärker detta argumenten för de reformer som – nästan till vilket pris som helst – ökar sysselsättningen. På ett mer konkret plan lyfter detta frågor om marginaleffekter och skattereduktioner för låg- och medelinkomsttagare, bristen på jämställdhet, den undermåliga integrationen

²¹ Layard (2002, 2003).

²² I Solnick och Hemenway (2004) tillfrågas individer om vad de anser vara positionell konsumtion. Se Frank (2004) för en diskussion om de välfärdsförluster som uppstår när vi överkonsumerar positionella varor.

av individer med utländsk bakgrund och den äldre arbetskraftens förmåga att kvarstå i arbete längre än idag.

Enligt lyckoforskningen bör den ekonomiska politiken, avslutningsvis, medvetandegöra individens kognitiva felbedömningar. Avsikten är att hon ska fatta mer välinformerade – rationella – beslut. Dit når vi genom att stanna upp, reflektera och filosofera över livets mening. Slutsatsen är tilltalande: ekonomisk effektivitet och självreflektion går hand i hand.

Diener, E, E M Suh, R E Lucas, och H L Smith (1999), "Subjective Well-Being: Three Decades of Progress", *Psychological Bulletin*, vol 125, s 276-303.

Diener, E, C L Gohm, M S Eunkook, och S Oishi (2000), "Similarity of the Relations Between Marital Status and Subjective Well-Being Across Cultures", *Journal of Cross Cultural Psychology*, vol 31, s 419-436.

Di Tella, R, R MacCulloch och A Oswald (2004), "The Macroeconomics of Happiness", *Review of Economics and Statistics*, vol 85, s 809-827.

Easterlin, R (1974), "Does Economic Growth Improve the Human Lot? Some Empirical Evidence", i Paul A D och M W Reder (red), *Nations and Households in Economic Growth: Essays in Honour of Moses Abramowitz*, Academic Press, New York.

Easterlin, R (2001a), "Income and Happiness: Towards a Unified Theory", *Economic Journal*, vol 111, s 465-484.

Easterlin, R (2001b), "Life Cycle Welfare: Evidence and Conjecture", *Journal of Socio-Economics*, vol 30, s 31-61.

Frank, R H (2004), "Positional Externalities Cause Large and Preventable Welfare Losses", http://www.aeaweb.org/annual_mtg_papers/2005/0108_1015_0601.pdf.

Frey, B S och A Stutzer (2000), "Happiness, Economy and Institutions", *Economic Journal*, vol 110, s 918-38.

Frey, B S och A Stutzer (2002a), *Happiness and Economics*, Princeton University Press, Princeton.

Frey, B S och A Stutzer (2002b), "What Can Economists Learn From Happiness Research?", *Journal of Economic Literature*, vol 40, s 402-435.

Irwin, F W (1944), "The Realism of Expectation", *Psychological Review*, vol 51, s 120-126.

Kahneman, D, E Diener och N Schwartz (red) (1999), *Well-Being: The Foundations of Hedonic Psychology*, Russell Sage Foundation, New York.

Larsen, R J och B Fredrickson (1999), "Measurement Issues in Emotion Research", i Kahneman m fl (1999).

Layard, R (2002), "Rethinking Public Economics: The Implications of Rivalry and Habit", Mimeo, Centre for Economic Performance, LSE, London.

Layard, R (2003), "Happiness: Has Social Science a Clue?", Lionel Robbins Memorial Lectures 2002/03, <http://cep.lse.ac.uk/events/lectures/layard/RL030303.pdf>.

Neumark, D och A Postlewaite (1998), "Relative Income Concerns and the Rise in Married Women Employment", *Journal of Public Economics*, vol 70, s 157-183.

Schwartz, N och F Strack (1999), "Reports of Subjective Well-Being: Judgemental Processes and Their Methodological Implications", i Kahneman m fl (1999).

Scitovsky, T (1976), *The Joyless Economy: An Inquiry into Human Satisfaction and Dissatisfaction*, Oxford University Press, Oxford.

Sen, A K (1986), "The Standard of Living", i McMurrin, S (red), *Tanner Lectures on Human Values*, Vol VII, Cambridge University Press, Cambridge, UK.

Solnick, S och D Hemenway (2004), "Are Positional Goods Stronger in Some Domains Than in Others", http://www.aeaweb.org/annual_mtg_papers/2005/0108_1015_0603.pdf.

Stouffer, S A, E A Suchman, L C DeVinney, S A Star och R M Jr Williams (1949), *The American Soldier: Adjustment During Army Life*, Princeton, Princeton University Press, Princeton.

Stutzer, A (2004), "The Role of Income Aspirations in Individual Happiness", *Journal of Economic Behaviour and Organization*, vol 54, s 89-109.

van Praag, B M S och P Frijters (1999), "The Measurement of Welfare and Well-Being: The Leyden Approach", i Kahneman m fl (1999).

Veenhoven, R (1993), *Happiness in Nations: Subjective Appreciation of Life in 56 nations 1946-1992*, Erasmus University Press, Rotterdam.

Zizzo, D J och A Oswald (2001), "Are People Willing to Pay to Reduce Others' Incomes?", Department of Economics, Oxford University, Oxford.

REFERENSER